

**РАҚАМЛАШТИРИШ ЖАРАЁНИДА ФИЛОЛОГИЯ ФАНЛАРИНИ
ЎҚИТИШДА ДЕОНТОЛОГИЯ МАСАЛАЛАРИ**

**ISSUES OF DEONTOLOGY IN TEACHING PHILOLOGICAL
DISCIPLINES IN THE PROCESS OF DIGITALIZATION**

**ВОПРОСЫ ДЕОНТОЛОГИИ В ПРЕПОДАВАНИИ ФИЛОЛОГИЧЕСКИХ
ДИСЦИПЛИН В УСЛОВИЯХ ЦИФРОВИЗАЦИИ**

Уришов Шакир Маматалиевич

педагогика фанлари номзоди, доцент Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари
университети кафедра мудири

Аннотация. Мақолада рақамлаштириш жараёнида филология фанларини ўқитишда деонтология масалалари таҳлил қилинган шунингдек, рақамли таълим муҳитида ўқитувчининг касбий-ахлоқий масъулияти ва деонтологик компетенцияси ёритилган.

Калит сўзлар: деонтология, рақамлаштириш, филология таълими, рақамли педагогика.

Annotation. The article analyzes deontological issues in teaching philological disciplines in the context of digitalization, focusing on ethical responsibility and professional competence of teachers.

Keywords: deontology, digitalization, philological education.

Аннотация. В статье анализируются деонтологические проблемы преподавания филологических дисциплин в условиях цифровизации образования.

Ключевые слова: деонтология, цифровизация, филологическое образование.

Кириш

Жамиятнинг барча соҳаларида, жумладан таълим тизимида рақамлаштириш жараёни жадал суръатлар билан амалга ошмоқда. Айниқса, филология фанларини ўқитишда рақамли технологиялар, электрон платформалар, масофавий таълим шакллари ва сунъий интеллект воситаларининг жорий этилиши таълим мазмуни ва сифатига жиддий таъсир кўрсатмоқда. Шу билан бирга, мазкур жараён педагогик фаолиятда деонтология масалаларини қайта кўриб чиқишни тақозо этади.

Педагогик фаолиятда деонтология масаласини қайта кўриб чиқиш бир нечта жиҳатдан жуда муҳим:

1. Замонавий таълим муҳити ўзгаряпти

Рақамлаштириш ва онлайн таълим кенг қўлланилади, шунингдек педагоглар ва талабаларнинг мулоқот услуги ҳам ўзгарди.

Ушбу янги муҳитда ахлоқий ва касбий меъёрларнинг бузилиши хавфи ошади, шу боис деонтологиянинг ролини қайта таҳлил қилиш талаб қилинади.

2. Педагогнинг касбий ва ахлоқий масъулияти ошди

Ҳозирги педагог нафақат билим бериш билан шуғулланади, балки онлайн муҳитда ҳам талабаларга намуна бўлиши, ахлоқий ва касбий меъёрларни намоён этиши шарт.

Шунинг учун деонтология принципларини қайта кўриб чиқиш педагог учун “самарали ва халол таълим” кафолати бўлади.

3. Академик ҳалоллик ва масъулиятни таъминлаш

Замонавий шароитда плагиат, манбалардан нотўғри фойдаланиш, шахсий маълумотларни ҳимоя қилиш каби муаммолар кўпайди.

Деонтология принциплари қайта кўриб чиқилса, педагоглар ва талабалар академик ҳалоллик ва масъулиятни сақлайди.

4. Педагогик маданиятни ривожлантириш

Деонтологияни қайта таҳлил қилиш орқали педагоглар муносабат маданияти, мулоқот этикаси ва профессионал одобни янада кучайтирадilar.

Бу эса талабаларда ҳам ахлоқий онг ва ижтимоий масъулиятни шакллантиришга ёрдам беради.

5. Қонуний ва миллий стандартларга мослашиш

Ҳар йили қонунлар, таълим стандартлари ва академик қоидалар ўзгариши мумкин. Деонтология масаласини қайта кўриб чиқиш педагогнинг қонун ва стандартларга тўлиқ риоя қилишини таъминлайди.

Филология таълими инсон тафаккури, нутқ маданияти, маънавий қадриятлар билан бевосита боғлиқ бўлгани учун рақамлаштириш жараёнида ахлоқий меъёрларга риоя қилиш, педагогик масъулият ва касбий бурч масалалари алоҳида аҳамият касб этади. Ушбу мақолада рақамли таълим шароитида филология фанларини ўқитишда деонтология масалалари илмий-назарий жиҳатдан таҳлил қилинади.

Деонтология атамаси юнонча *deon* – бурч ва *logos* – таълимот сўзларидан келиб чиққан бўлиб, инсоннинг касбий ва ижтимоий фаолиятида ахлоқий бурч ва масъулиятни ифодалайди. Мазкур тушунча илк бор инглиз файласуфи Иеремия Бентам томонидан илмий муомалага киритилган.

Педагогик деонтология ўқитувчининг касбий фаолиятида ахлоқий меъёрлар, педагогик одоб, талабалар билан муносабат маданиятини ўз ичига олади. Филология фанларини ўқитишда деонтология тил, нутқ ва маданий мулоқот орқали амалга оширилиши билан ажралиб туради.

Рақамлаштириш жараёни ва филология таълими.

Рақамлаштириш жараёни таълим тизимида ахборот-коммуникация технологияларини жорий этиш, ўқув жараёнини электрон ресурслар асосида ташкил этиш ҳамда таълим иштирокчилари ўртасидаги ўзаро алоқаларни янги босқичга олиб чиқишни назарда тутди. Бугунги кунда филология таълимида рақамли платформа ва сервислардан фойдаланиш нафақат замонавий талаб, балки заруратга айланиб бормоқда.

Филология фанларини ўқитишда рақамли технологиялар қатор афзалликларга эга. Жумладан, электрон матн корпуслари, онлайн луғатлар, мультимедиа иловалар, аудио ва видео материаллар тил ўрганиш жараёнини

янада самарали қилади. Талабалар матнлар устида мустақил ишлаш, таҳлил қилиш, қиёсий тадқиқотлар олиб бориш имкониятига эга бўладилар.

Шу билан бирга, рақамлаштириш жараёни филология таълими мазмунига сифат жиҳатдан янги талабларни кўяди. Ўқитувчи анъанавий маърузачи эмас, балки таълим жараёнини ташкил этувчи, йўналтирувчи ва маслаҳатчи сифатида фаолият юритади. Бу эса педагогик фаолиятда деонтологик ёндашувни янада кучайтиришни талаб этади.

Рақамли муҳитда филология фанларини ўқитиш жараёнида талабаларнинг шахсий фикри, маданий қарашлари ва тиллараро фарқлари ҳисобга олиниши лозим. Бу эса ўқитувчидан юқори даражадаги касбий маданият ва ахлоқий масъулиятни талаб қилади.

Рақамли таълимда деонтологик муаммолар

Рақамли таълим муҳитида деонтологик муаммолар кўп қиррали ва мураккаб хусусиятга эга. Айниқса, филология фанларида ахборот билан ишлаш жараёнида мазкур муаммолар янада яққол намоён бўлади.

Биринчидан, академик ҳалоллик масаласи долзарб аҳамият касб этади. Интернет тармоқларидаги очик манбалардан нотўғри ёки ишорасиз фойдаланиш, плагиат ҳолатларининг кўпайиши таълим сифатига салбий таъсир кўрсатади. Филология фанларида эса матн билан ишлаш асосий ўрин тутгани сабабли бу муаммо янада жиддий ҳисобланади.

Иккинчидан, муаллифлик ҳуқуқига риоя қилиш масаласи. Рақамли муҳитда адабий ва илмий матнларнинг осон нусхаланиши муаллифлик ҳуқуқини бузиш ҳолатларини келтириб чиқаради. Ўқитувчи талабаларга ҳуқуқий ва ахлоқий жиҳатдан тўғри ёндашувни шакллантириши лозим.

Учинчидан, шахсий маълумотларни муҳофаза қилиш масаласи ҳам муҳим ҳисобланади. Онлайн платформа ва сервисларда талабаларнинг шахсий маълумотлари билан ишлашда педагогик масъулият ва этик меъёрларга қатъий риоя этилиши шарт.

Тўртинчидан, онлайн мулоқот маданияти. Виртуал муҳитда ўқитувчи ва талабалар ўртасидаги муносабатларда педагогик такт, ҳурмат ва бетарафлик сақланмаса, таълим самарадорлиги пасаяди.

Рақамли таълим муҳитида ўқитувчининг деонтологик масъулияти.

Рақамли таълим муҳитида ўқитувчининг деонтологик масъулияти анъанавий таълимга нисбатан янада кенгайган. Чунки педагог нафақат билим берувчи, балки рақамли ахборот маконида йўл кўрсатувчи ва намуна бўлувчи шахс сифатида намоён бўлади.

Филология ўқитувчиси рақамли материалларни танлашда уларнинг илмий ишончлилиги, маданий мувофиқлиги ва ахлоқий мазмунига алоҳида эътибор қаратиши лозим. Шунингдек, онлайн машғулотлар давомида талабаларнинг фикр билдириш эркинлиги таъминланган ҳолда, одоб-ахлоқ меъёрлари бузилмаслигига эътибор қаратилмоғи шарт.

Ўқитувчининг деонтологик масъулияти талабаларда мустақил фикрлаш, танқидий таҳлил қилиш ва академик маданиятни шакллантириш билан ҳам

бевосита боғлиқ. Бу жараёнда педагог ўз шахсий қарашларини мажбуран сингдирмасдан, илмий нейтралликни сақлаши лозим.

Деонтологик компетенция тушунчаси.

Деонтологик компетенция - бу ўқитувчининг касбий фаолиятида ахлоқий, ҳуқуқий ва педагогик билимларни уйғунлаштирган ҳолда қўллай олиш қобилиятидир. Рақамли таълим шароитида мазкур компетенция педагог касбий маҳоратининг ажралмас қисмига айланмоқда.

Филология ўқитувчисининг деонтологик компетенцияси қуйидаги қисмларни ўз ичига олади: ахлоқий онг, ҳуқуқий билимлар, педагогик такт, рақамли маданият ва коммуникация кўникмалари. Ушбу сифатлар ўқитувчининг рақамли таълим муҳитида самарали фаолият юритишини таъминлайди. Шунингдек, деонтологик компетенция талабаларда ҳам академик маданиятни шакллантиришга хизмат қилади. Ўқитувчи ўз шахсий намунаси орқали талабаларни ҳалолликка, масъулиятга ва мустақил фикрлашга ундайди.

Муаммоларни бартараф этиш йўллари ва амалий тавсиялар.

Филология фанларини рақамли ўқитишда деонтология масалаларини самарали ҳал этиш учун қуйидаги амалий тавсияларни илгари суриш мумкин:

- олий таълим муассасаларида «Педагогик деонтология ва рақамли маданият» фанини жорий этиш;
- ўқитувчилар учун рақамли педагогика ва ахлоқ масалаларига бағишланган мунтазам малака ошириш курсларини ташкил этиш;
- рақамли таълим платформаларида ахлоқий кодекс ва фойдаланиш қоидаларини ишлаб чиқиш;
- талабалар орасида академик ҳалоллик маданиятини шакллантиришга қаратилган семинар ва тренинглар ўтказиш;
- филология фанларида рақамли таълим воситаларидан фойдаланиш бўйича услубий қўлланмалар тайёрлаш.

Мазкур тавсиялар рақамли таълим муҳитида педагогик фаолиятнинг ахлоқий барқарорлигини таъминлашга хизмат қилади.

Хулоса

Умуман олганда, рақамлаштириш жараёнида филология фанларини ўқитишда деонтология масалалари замонавий таълим тизимининг энг долзарб муаммоларидан бири ҳисобланади. Рақамли технологиялар таълим жараёнини бойитиб, янги имкониятлар яратаётган бўлса-да, улар билан боғлиқ ахлоқий хавфлар ҳам мавжуд.

Филология таълимида рақамли муҳит инсон омили билан уйғунлашгандагина самарали бўлади. Бу эса ўқитувчининг деонтологик маданияти, касбий масъулияти ва ахлоқий позициясига бевосита боғлиқ. Шу нуқтаи назардан, педагогик деонтология рақамли таълим шароитида янада такомиллаштирилиши лозим.

Хулоса сифатида айтиш мумкинки, рақамлаштириш ва деонтология бир-бирини инкор этмайди, балки ўзаро уйғун ҳолда ривожланганда филология таълимининг сифатини янги босқичга олиб чиқади

Фойдаланилган адабиётлар

1. Бентам И. Деонтология ёки ахлоқ илми. – Лондон: Longman, 1834. – 312 б.
2. Ўзбекистон Республикасининг «Таълим тўғрисида»ги Қонуни. – Тошкент, 2020. – 34 б. (7–9-моддалар).
3. Selwyn N. Education and Technology: Key Issues and Debates. – London: Bloomsbury, 2016. (pp. 112–130).
4. UNESCO. Ethics of Artificial Intelligence in Education. – Paris, 2022. – 98 p. (pp. 21–35).
5. Саидов Қ. Педагогик деонтология асослари. – Тошкент: Фан, 2018. – 180 б. (65–79-бетлар)
6. Уришов Ш.М. Педагогика ва таълим ўқув қўлланма Т.2024.
7. Ўришов Ш.М.Булажак педагог кадрларнинг касбий педагогик тайёргарлиги муаммоси ва унинг илмий педагогик таҳлили. Илмий методик журнал. Муғаллим ҳам узликсиз билимлендириў 2025 3/3-сон, 179-189 б.